

ROZBOR UMĚLECKÉHO TEXTU

1. téma a motivy

téma = ústřední myšlenka díla

- je v podstatě neomezené (všechny jevy z přírody, společnosti, dojmů, ...) např. ruský venkov, válka, láska, mezilidské vztahy

motiv = nejdrobnější tematické prvky díla (souhrn motivů tvoří téma)

- vychází z daného textu, je také neomezený, avšak konkrétnější než téma např. růže, zbraň, oblaka, nenávist

děj - jen velmi stručně

2. časoprostor

čas = doba, do níž je zasazen text

- určit část dne, roční období, historickou epochu např. večer, jaro, 1. pol. 19. stol. – romantismus

prostor = prostředí, ve kterém se odehrává text

- určit místo, obec, stát
např. venkov, Ratibořice, Rakousko-Uhersko

3. kompoziční výstavba

= způsob řazení a spojení témat v knize

- rozhodneme, který ze způsobů autor knihy využil, a svoje tvrzení zdůvodníme:

- chronologický postup – děj plyne za sebou, jednotlivé události příběhu jsou uváděny od nejstarších po nejmladší
např. Petr a Lucie

retrospektivní postup – příběh je uváděn v obráceném pořadí, případně jsou do chronologického vyprávění vsunuty retrospektivní pasáže např. Babička – babiččino vzpomínání na manžela

rámcové uspořádání – mezi úvod a závěr knihy je vložen ucelený příběh např. Dekameron – útěk vypravěčů před morem

paralelní uspořádání – uvádění více časových rovin současně např. Hra o trůny

= části, ze kterých se text skládá

(díly – kapitoly – odstavce; zpěvy – básně – sloky – verše; jednání – výstupy – repliky)

4. literární druh a žánr

- rozhodneme, o jaký druh a žánr se jedná, a své tvrzení zdůvodníme literárními druhy:

lyrika – dílo, které nemá děj; popisuje dojmy, pocity, nálady

autora epika – dílo, které má děj; popisuje skutečnost (fiktivní)

drama – dílo, které má děj; předvádí skutečnost a je určeno pro divadlo

- literární žánr:

- určuje se v rámci literárního druhu

lyrické – óda, elegie, epigram, ...

lyricko-epické – balada, romance, poéma, ...

epické – román, povídka, novela, bajka, pohádka, mýtus, pověst, ...

dramatické – komedie, tragédie, činohra

- forma literatury: poezie (veršovaná) a próza (neveršovaná)

5. vypravěč / lyrický subjekt

- v próze hovoříme o vypravěči, v poezii o lyrickém subjektu vypravěč = mluvčí, který předkládá příběh čtenáři

- podle gramatické osoby se rozlišuje:

er-forma – vypravěč hovoří ve 3. osobě jednotného i množného čísla, obvykle v minulém čase

ich-forma – vypravěč je jedna z postav (obvykle hlavní), hovoří v 1. osobě jednotného čísla, obvykle v minulém čase

- podle vyprávěcí roviny se rozlišuje:

vševědoucí vypravěč – vystupuje v er-formě, rozebírá a sleduje jednání všech postav, stojí „nad“ příběhem
např. V. Dyk – Křesťan

personální vypravěč – vystupuje v ich-formě, vypravěčem je jedna z postav příběhu např. V. Nabokov – Lolita

neosobní vypravěč – vystupuje v er-formě, zaznamenává chování postav, ale „nevidí“ do jejich nitra
např. V. Páral – Soukromá vichřice

lyrický subjekt = mluvčí básnického díla

6. postava

- jmenujte postavy díla a charakterizujte je dělení:

hlavní / vedlejší / epizodická / fiktivní (v ději nevystupuje přímo, např. Godot) kladná / neutrální / záporná

7. vyprávěcí způsoby

přímá řeč – vyjadřuje promluvu postavy, je oddělena uvozovkami

např. Pavel sáhl po její ruce a řekl: „Pojď, tady nemůžeme zůstat.“

polopřímá řeč – vyjadřuje vnitřní monolog nebo dialog propojený s pásmem vypravěče, vyjadřuje citové stavy postav, neodděluje se uvozovkami např. Pavel sáhl po její ruce, ne, tady nemohou zůstat.

nevlastní přímá řeč – vnitřní monolog postavy, neodděluje se uvozovkami

např. Pavel sáhl po její ruce, pojď, tady nemůžeme zůstat.

nepřímá řeč – reprodukce řeči postavy vypravěčem, neodděluje se uvozovkami

např. Pavel sáhl po její ruce a řekl, že tady nemohou zůstat.

8. typy promluv

pásmo vypravěče – promluva, kterou pronáší vypravěč ich-formou nebo er-formou

monolog – souvislá a nepřerušovaná promluva jedné postavy, není součástí dialogu

dialog – promluva dvou a více postav; rozhovor

9. veršová výstavba – týká se pouze poezie

- určit, kolik slok nebo veršů obsahuje text; - určit druh rýmu:

střídavý: a, b, a, b

Poledne v tom okamžení, A	
táta přijde z roboty: B	
a mně hasne u vaření A	
pro tebe, ty zlobo, ty! B	

sdružený: a, a, b, b

Sedí babka při ohnisku, A	
měří vodu z misky v misku, A	
dvanáct misek v jedné řadě. B	
Pán u baby na poradě. B	

obkročný: a, b, b, a

Šuhaj z Hané práce hledí a dbá, A	
aniž v díle prahne po děvůše, B	
ví, že žena raz za práh přikluše, B	
tři dny a tři noci bude svatba. A	

přerývaný: a, b, c, b / a, b, c, a

Hoj, ty štědrý večere, A	
ty tajemný svátku! B	
Cože komu dobrého C	
neseš na památku B	

postupný rým: a, b, c, d; a, b, c, d

V pokladu zapředeném A	
v svit tmy, plující splavem, B	
vše sněží a vše splývá. C	

Proč na vás zapomenem A	
sny naše v jitru plavém B	
již do oken se dívá. C	

volný rým: nemá pravidelné schéma

10. jazykové prostředky a jejich funkce

- jednotlivá slova vyhledat, pojmenovat a citovat (uvést ukázky)

- rozlišit: slova spisovná – neutrální (pes), hovorová (spacák), knižní (oř)
básnická = poetismy (luna)
archaismy – slova zastaralá (hvozd)
historismy – slova označující zaniklé skutečnosti (palcát)
neologismy – slova nově utvořená (Smuténka)
přechodníky – archaické tvary sloves (vstávajíc)
citoslovce (kšá, hú, hrrr)
termíny – odborné názvy (pálená cihla)
slova přejatá (snowboard, ateliér)
slova nespisovná – obecná čeština (von, pěknej)
citově zabarvená slova (zlatíčko, kretén)
nářeční – slova vázaná na území (šufánek)
slang – mluva zájmové skupiny (perón, tělák)
argot – mluva spodiny společnosti (háčko = heroin)
vulgarismy – hrubé, společensky nevhodné, vulgární výrazy

+ zdůvodnit, proč je autor využil

např. navození atmosféry historické epochy, napodobení mluvy mládeže, navození básnické atmosféry, přiblížení prožitku postavy, realistické zachycení mluvy na vsi,...

11. tropy a figury a jejich funkce

- nalézt, pojmenovat a citovat (uvést ukázky)

- tropy:

- metafora – nepřímé pojmenování na základě vnější podobnosti (hlad - nejlepší kuchař)
metonymie – nepřímé pojmenování na základě vnitřní souvislosti (půjčil si Kunderu)
personifikace – zosobnění (stromy šeptaly)
přirovnání – porovnání dvou jevů se společným rysem (ošklivá jak noc)
epiteton – básnický přívlastek (nejčokoládovější čokoláda, krutopřísny vtip)
hyperbola – nadsázka (sto let v šachtě žil)
eufemismus – zjemnění nepříjemné skutečnosti (usnout navěky = zemřít)
dysfemismus – zhrubění skutečnosti (pazoura = ruka)
oxymóron – nelogické spojení slov (mrtvé milenky cit)
synekdocha – záměna části za celek (přišel o střechu nad hlavou)
ironie – řečené je myšleno obráceně (Tobě to ale sluší!)

- figury:

- určují se pouze v poezii

- epizeuxis = opakování téhož slova krátce za sebou
anafora = opakování slov na začátku veršů
epifora = opakování slov na konci veršů
epanastrofa = opakování slova na konci jednoho a na začátku druhého verše

12. Kontext autorovy

- tvorby – další díla autora

- zjistěte, v jaké části autorovy tvorby dílo vzniklo

např. prvotina, vrcholné dílo, dílo ze závěrečného období autorova života, dílo vydané po autorově smrti

13. Literární a obecně kulturní kontext

- podobná díla, žánr, téma, srovnat s jinou tvorbou, zařadit autora do století, půlstoletí, uměleckého slohu, literárního proudu - např. 1. pol. 19. stol., romantismus; období mezi dvěma světovými válkami – 1. pol. 20. stol. – demokratický proud

- uvést základní rysy a další zástupce daného směru, případně další autory píšící dané o tematice a jejich zásadní díla

14. Vlastní názory na literární dílo

- důvod výběru

- co mě v díle zaujalo